



Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Βίος του Αισώπου*)

Βίος του Αισώπου: ο κεντρικός ήρωας-ιστορικότητα του Αισώπου

Ένα βασικό ερώτημα που τίθεται στον μελετητή του *Βίου του Αισώπου* είναι αν ο Αίσωπος, ο αρχαίος έλληνας μυθοποιός και ιδρυτής του λογοτεχνικού είδους της παραβολής ή [αλληγορίας](#), υπήρξε πραγματικό πρόσωπο που έζησε σε μια ορισμένη εποχή ή είναι γέννημα του θρύλου. Διαπιστώνεται, πάντως, από πολλές μαρτυρίες (Ηρόδοτος, Αριστοτέλης, κ.ά.) ότι τον 5ο αιώνα π.Χ. η μορφή του Αισώπου, ιστορική ή μυθική, ήταν πασίγνωστη στον ελληνικό κόσμο, ιδιαίτερα στο πνευματικό του κέντρο, την Αθήνα (Παπαθωμόπουλος 2009, 16-18).

Ο Αίσωπος ήταν αρχαίος μυθοποιός, ο κορυφαίος της λεγόμενης διδακτικής μυθολογίας, του οποίου η ύπαρξη παραμένει στον χώρο του θρύλου. Οι αρχαίες πηγές τού αποδίδουν τους πασίγνωστους διδακτικούς μύθους για τα ζώα, που γνώρισαν πολύ μεγάλη απήχηση στον αρχαίο κόσμο, εξακολουθώντας να είναι δημοφιλείς και σήμερα. Λιγιστές, όσο και αντιφατικές, είναι οι πληροφορίες για τη ζωή, ακόμα και για την ίδια την ύπαρξή του. Οι περισσότερες μαρτυρίες συνηγορούν πως έζησε περί τον 7ο-6ο αιώνα π.Χ. – γεννήθηκε πιθανότατα από οικογένεια δούλων το 625 π.Χ. στο Αμόριο της Φρυγίας. Σύμφωνα με άλλους μελετητές, γεννήθηκε στη Σάμο ή στη Θράκη ή στις Σάρδεις ή στην Αίγυπτο. Ο θρύλος αναφέρει πως τον αγόρασε ως δούλο ο σάμιος φιλόσοφος Ξάνθος. Μεταγενέστερες μαρτυρίες τον φέρουν στις Σάρδεις, στην αυλή του βασιλιά Κροίσου, του οποίου ήταν ευνοούμενος και σύμβουλος. Στα ιστορικά στοιχεία που σώζονται για την ύπαρξη του Αισώπου, προστέθηκαν μεταγενέστερα και άλλα που σκοπό είχαν να προσδώσουν ιδιαίτερη γραφικότητα στο πρόσωπό του και να τονίσουν τις αρετές του (Παπαθωμόπουλος 2009, 20).

Ακόμη πιο επισφαλής είναι τα πολυάριθμα περιστατικά που διασώζονται από τη ζωή του: η διαβόητη δυσμορφία του, η δυνατότητα να καταπλήσσει με τις



αφηγήσεις του και την ευφυΐα του και, ακόμα περισσότερο, ο παράδοξος θάνατός του· λέγεται πως τον σκότωσαν οι κάτοικοι των Δελφών (Ηρόδοτος), κατηγορώντας τον για ιεροσυλία (Αριστοφάνης), ενώ, σε μεταγενέστερες εκδοχές αυτής της ιστορίας, επισημαίνεται πως η κατηγορία της ιεροσυλίας ήταν πρόσχημα και πως ο Αίσωπος ρίχτηκε στον γκρεμό από το πλήθος που δεν μπορούσε να ανεχτεί την ελευθεροστομία του. Όλα αυτά ανήκουν στην πλούσια ανεκδοτολογική παράδοση γύρω από τον βίο του, γνωστή ως «Μυθιστόρημα του Αισώπου». Υπάρχει, επίσης, μεγάλη φιλολογική συζήτηση για το εάν και κατά πόσο ο Αίσωπος ήταν πράγματι ο «ευρετής» (ο επινοητής) των μύθων ή υπήρξε απλώς ο εμβληματικός αφηγητής τους (Σιστάκου 2007, 40).

Φυσιογνωμία και χαρακτήρας του Αισώπου

Όσον αφορά το περιεχόμενο του έργου, τρία χαρακτηριστικά του Αισώπου έχουν ιδιαίτερη σημασία: η κοινωνική του θέση (ο ήρωας είναι δούλος), η τερατώδης ασχήμια του και, προπάντων, η ιδιαίτερη ευφυΐα του. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Αίσωπος ήταν ταπεινής καταγωγής και πραγματικό τέρας ασχήμιας που προκαλούσε φρίκη σε όσους τον έβλεπαν για πρώτη φορά: μαυριδερός, καμπούρης, τραυλός, κοντόλαιμος, στραβοπόδης, με μύτη πλακουτσωτή και κεφάλι τριγωνικό. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό, που ο άγνωστος συγγραφέας του *Βίου* θεωρεί μάλιστα ότι ξεπερνά όλα τα άλλα στοιχεία της δυσμορφίας του, είναι η αφωνία του Αισώπου, δηλαδή η αδυναμία του να επικοινωνήσει προφορικά με τους άλλους ανθρώπους. Στον *Βίο του Αισώπου*, όμως, η υπερβολική δυσμορφία του συμβαδίζει με την εξαιρετική ευφυΐα του. Η αντινομία αυτή ανάμεσα στην εξωτερική ασχήμια και την εσωτερική ομορφιά του Αισώπου είναι θεμελιακή στη λαϊκή φαντασία και πάνω σ' αυτήν θα χτιστεί η αφήγηση του *Βίου*, ιδίως στο πρώτο του τμήμα (Παπαθωμόπουλος 2009, 22-25).

Σύμφωνα με τον Μ. Παπαθωμόπουλο (2009, 16), ο ήρωας είναι:

ένας πνευματώδης άνθρωπος του λαού και μάλιστα ένας δούλος, που είναι συγχρόνως ένα τέρας ασχήμιας, ένα πραγματικό σκιάχτρο, ένα πρόσωπο της

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Βίος του Αισώπου*)



κατώτατης υποστάθμης (της τάξης των δούλων), ένας αντι-ήρωας, ή μάλλον ένας πνευματικός ήρωας, που με την έμφυτη εξυπνάδα του και την τετράγωνη λογική του υπερέχει από όλους τους κοινωνικά ισχυρούς, τους φιλοσόφους, τους βασιλιάδες και τους ιερείς και που από δούλος κατορθώνει να γίνει σύμβουλος πόλεων και βασιλέων, παραστέκεται στον αδύνατο, απελευθερώνει χώρες, λύνει γρίφους και αινίγματα, ερμηνεύει τέρατα και σημεία και κηρύσσει τις πραγματικές ανθρώπινες αξίες.

Δύσμορφος, σκλάβος, αμόρφωτος, αλλά ευφυής, ο Αίσωπος καταφέρνει να γίνει πολύτιμος σύμβουλος του αφέντη του και, χάρη στην επινοητικότητα και τη θυμοσοφία του, κερδίζει έπειτα από πολλές δοκιμασίες την ελευθερία του και την παγκόσμια αναγνώριση. Ο Αίσωπος είναι αντικομορμιστής, χωρατατζής, μισογύνης, αντισχολαστικός, θυμόσοφος, εκφραστής του λαϊκού γέλιου (Αθήνη 2010, 115-116).

Βίος του Αισώπου: το έργο-λογοτεχνικό είδος

Ένα βασικό πρόβλημα που θέτει ο *Βίος του Αισώπου*, είναι το λογοτεχνικό είδος στο οποίο ανήκει. Το έργο ειδολογικά δεν μπορεί να ενταχθεί ούτε στη [βιογραφία](#) ούτε στο [μυθιστόρημα](#), παρά τις ομοιότητες που έχει και με τα δύο αυτά δημοφιλή είδη. Από τη βιογραφία διαφοροποιείται, αφού ο ήρωας εμφανίζεται ως μορφή μυθοποιημένη που ελάχιστη σχέση διατηρεί με τον ιστορικό Αίσωπο. Από το μυθιστόρημα αποκλίνει, επίσης, στον βαθμό που η διήγηση αρθρώνεται σε σειρά επεισοδίων με χαλαρή παρατακτική σύνδεση, χωρίς σαφή χρονολογική και αιτιακή αλληλουχία. Ο *Βίος του Αισώπου* είναι μια διήγηση διαδοχικών επεισοδίων τα οποία, φαινομενικά, συνδέονται χαλαρά μεταξύ τους και συνυφαίνονται με μια σειρά από μύθους που περιέχουν ηθικά διδάγματα. Είναι ένα έργο ανοιχτής προφορικής παράδοσης, μια σκόπιμα, αλλά φαινομενικά, αφελής και χιουμοριστική λαϊκή διήγηση που κυκλοφορούσε ανώνυμα σε διάφορες παραλλαγές για την τέρψη αλλά και την ηθική διδασκαλία των απλών ανθρώπων του λαού μάλλον, παρά των μορφωμένων (Παπαθωμόπουλος 2009, 13-14). Στο κείμενο συμπλέκονται διαφορετικά λογοτεχνικά είδη και «απλές μορφές», καθώς και διαφορετικές



εκφραστικές παραδόσεις (παροιμία, αίνιγμα, φάρσα, διδάγματα, συμβουλές κ.ά.). Επίσης, είναι εκτεταμένη η παρουσία του διαλόγου, που προσδίδει στο κείμενο θεατρικότητα σε βάρος της αφηγηματικότητας. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως το έργο αποτελεί βιογραφικό μυθιστόρημα με επεισοδιακή πλοκή¹ (Αθήνη 2010, 117).

Αρχικός πυρήνας του έργου

Ένα πρωτογενές και αποφασιστικό στοιχείο του έργου είναι η αντίθεση Αίσωπου-Ξάνθου: από το ένα μέρος η έμφυτη νοημοσύνη, ο κοινός νους του ανθρώπου του λαού, που είναι από τη φύση του σοφός, και από το άλλο μέρος η «νεκρή παιδεία» που έχει από τα βιβλία ο φιλόσοφος· από το ένα μέρος ο δούλος, που βρίσκεται στο τελευταίο σκαλοπάτι της κοινωνικής κλίμακας, και από το άλλο ο κύριος, ο δεσπότης, ο προνομιούχος του γένους ή του χρήματος. Το αρχικό κείμενο του *Βίου του Αίσωπου* πρέπει να γράφτηκε στην Αίγυπτο τον 1ο αιώνα μ.Χ., στη μορφή ωστόσο στην οποία σώζεται σήμερα φέρει ίχνη μεταγενεστέρων επεξεργασιών. Σε προφορική μορφή ίσως κυκλοφορούσε ήδη τον 6ο αιώνα π.Χ., την εποχή δηλαδή που, σύμφωνα με τις υπάρχουσες μαρτυρίες, έδρασε και έγινε διάσημος ως αφηγητής πλαστών ιστοριών με πρωταγωνιστές ζώα ο ιστορικός Αίσωπος (Παπαθωμόπουλος 2009, 29-30).

Περιεχόμενο του έργου

Η παραδοσιακή διαίρεση του *Βίου* σε τρία μέρη, που αντιστοιχούν στους τρεις τόπους της δραστηριότητας του Αίσωπου, είναι βεβαίως χρήσιμη, γιατί δίνει μια σαφή εικόνα του περιεχομένου του έργου, όμως δημιουργεί την ψευδαίσθηση της τεχνητής συγκόλλησης τριών χωριστών ενοτήτων.

¹ Αντιστοιχεί στον αριστοτελικό «επεισοδιώδη μύθο» και δηλώνει τη χαλαρή πλοκή, στην οποία τα διάφορα επεισόδια, δηλαδή οι υποεότητες μιας ιστορίας, δεν έχουν ούτε γραμμική ούτε αιτιώδη διαδοχή.



Στην πρώτη αφηγηματική ενότητα (κεφ. 1-100) κυριαρχούν τα επεισόδια με θέμα τη ζωή του Αίσωπου ως δούλου τού πρώτου του κυρίου, την ανάκτηση της φωνής του, την πώλησή του στον Ξάνθο και τις περιπέτειές του κοντά στον νέο του κύριο, στον οποίο σκαρώνει διάφορες φάρσες προσπαθώντας να τον "εκπαιδεύσει", συγχρόνως, όμως, του συμπαρίσταται σε όλες τις δυσκολίες της ζωής του. Η ενότητα τελειώνει με την απελευθέρωση του Αίσωπου και τη μετάβασή του στην αυλή τον Κροΐσου.

Στη δεύτερη ενότητα (κεφ. 101-123), που περιλαμβάνει την επίσκεψη του πρωταγωνιστή στον βασιλιά Νεκταναβώ, η αφήγηση ακολουθεί πιστά ένα άλλο έργο, την ψυχοφελή ιστορία του σοφού Αχικάρ (ανατολική διήγηση γνωστή από πολλές διασκευές, που χρονολογείται γύρω στο 425 π.Χ.). Η ιστορία του Αχικάρ, που ήταν γνωστή στους Έλληνες της κλασικής εποχής, εντάχθηκε σχεδόν αυτούσια στον αρχικό πυρήνα του *Βίου του Αισώπου* με επουσιώδεις αλλαγές (Παπαθωμόπουλος 2009, 26-27).

Το τρίτο μέρος (κεφ. 124-142), που διηγείται το ταξίδι του ήρωα στην Ελλάδα, διαδραματίζεται κυρίως στους Δελφούς και θυμίζει τα Πάθη του Χριστού. Ο Αίσωπος κατηγορεί τους κατοίκους των Δελφών για φιλαργυρία, ενώ αυτοί τον κατηγορούν για ιεροσυλία και τον θανατώνουν. Αλλά στην αρχαιότητα κυκλοφορούσαν και άλλα επεισόδια για τον Αίσωπο, που δεν περιέχονται στις γνωστές παραλλαγές του *Βίου*. Συνεπώς, στον *Βίο* έχουμε μόνο ένα μέρος από αυτές τις διηγήσεις και αυτό μας κάνει να καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως είναι ένα έργο με ανοιχτή προφορική παράδοση (Παπαθωμόπουλος 2009, 28-29).

Μέσα σε ένα αφηγηματικό πλαίσιο, διανθισμένο με διάφορα φανταστικά στοιχεία, ο *Βίος του Αισώπου* προβάλλει φιλοσοφικές ιδέες που απηχούν ιδίως την κυνική φιλοσοφία, αλλά και άλλες που θυμίζουν τους Πυθαγόρειους, τους Σοφιστές, τους Στωικούς ή και τον ίδιο τον Πλάτωνα. Ο Αίσωπος έχει κοινά χαρακτηριστικά και με μια άλλη μεγάλη μορφή της φιλοσοφίας, τον πλατωνικό Σωκράτη. Είναι και οι δύο εξαιρετικά άσχημοι και χρησιμοποιούνται ως απόδειξη του παράδοξου ανάμεσα στην εξωτερική ασχήμια και την εσωτερική ηθική ομορφιά, έχουν ταπεινή καταγωγή,



σύρθηκαν και οι δύο σε δίκη για ιεροσυλία και προσβολή των θεών και καταδικάστηκαν σε θάνατο. Τέλος, στον *Βίο* διαπιστώνονται αρκετά κοινά στοιχεία με κείμενα της Καινής Διαθήκης, ιδίως το *Κατά Μάρκον Ευαγγέλιον* (Παπαθωμόπουλος 2009, 41-43).

Παραλλαγές του *Βίου*

Το αρχαίο κείμενο του *Βίου του Αισώπου* σώζεται σε δύο παραλλαγές, που κατάγονται πιθανότατα από κοινό πρότυπο του 1ου μ.Χ. αιώνα: η εκτενέστερη, λαϊκότερη παραλλαγή G (ή Pergiana, από το όνομα του πρώτου εκδότη και αμερικανού φιλόλογου B. E. Perry), παραδίδεται από ένα μόνο χειρόγραφο του πρώτου μισού του 11ου αιώνα· η βραχύτερη, λογιότερη παραλλαγή W (ή Westermanniana, από το όνομα του πρώτου εκδότη Anton Westermann), σώζεται σε 15 χειρόγραφα του 13ου αιώνα. Από την Westermanniana προέρχεται και ένα άλλο κείμενο βυζαντινής προέλευσης, γραμμένο σε επιτηδευμένη γλώσσα, που αποδόθηκε με αρκετή βεβαιότητα στον λόγιο μοναχό Μάξιμο Πλανούδη (*Vita Accursiana*). Αποσπάσματα άλλων παραλλαγών του *Βίου* βρέθηκαν σε πάπυρους που χρονολογούνται από τον 2ο-3ο μέχρι τον 7ο αιώνα μ.Χ. (Παπαθωμόπουλος 2009, 33-36).

Την εικόνα της ιστορίας του κειμένου του *Βίου* συμπληρώνει μία σειρά από δημόδιες μεταφράσεις. Η πρώτη έκδοση του δημόδου *Βίου* δημοσιεύτηκε το 1644 από το τυπογραφείο του Ιουλιανού (Giuliani) στη Ρώμη με τίτλο: *Βίος του φύσει ευφρεστάτου Αισώπου του Φρυγίου, μεταγλωττισθείς εις κοινήν φράσιν διά την των πάντων κατάληψιν*. Ο Μανόλης Παπαθωμόπουλος εκδίδει τις πέντε από τις έξι δημόδιες μεταφράσεις του *Βίου*, που αποτελούν όχι μόνο ωραία και χυμώδη δείγματα της πρώιμης νεοελληνικής πεζογραφίας αλλά και σημαντικούς σταθμούς στην ιστορία του κειμένου. Η παραλλαγή Γ', που ακολουθείται εδώ, σώζεται σε ένα μόνο χειρόγραφο του 17ου αιώνα και είναι η μόνη για την οποία έχουμε ένδειξη γεωγραφικής προέλευσης: πιθανότατα προέρχεται από τη Ρόδο (Eideneier 2011), την Κρήτη ή την Κύπρο (Παπαθωμόπουλος 1999β, 9-11). Στην προμετωπίδα της



παραλλαγής Γ' παρουσιάζεται το περιεχόμενο του έργου ως εξής: «Η ζωή του Αισώπου του μυθοποιού μεταβαλμένη εις την απλήν γλώσσαν, η οποία δίδει μέγα όφελος εκείνων οπού την αναγνώνουν, πρώτον χαράν, δεύτερον γνώσιν».

Ο *Βίος του Αισώπου* διαδόθηκε ευρύτατα. Στον βαλκανικό χώρο η Πλανούδεια παραλλαγή πέρασε σε διασκευές βουλγαρικές, σερβικές και τουρκικές. Γενικότερα, παρατηρείται μια διαφορά στην εξάπλωση του Αίσωπου σε Ανατολή και Δύση: η πρώτη γοητεύτηκε περισσότερο από τον *Βίο* του, η δεύτερη από τους *Μύθους* του. Ο *Βίος* διαδόθηκε μέχρι την Άπω Ανατολή και μεταφράστηκε δύο φορές στα λατινικά.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αθήνη 2010

Στέση Αθήνη, *Όψεις της νεοελληνικής αφηγηματικής πεζογραφίας 1700-1830. Ο διάλογος με τις ελληνικές και ξένες παραδόσεις στη θεωρία και την πράξη*, πρόλογος Π. Μ. Κιτρομηλίδης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ, Αθήνα 2010.

Παπαθωμόπουλος 1999β

Μανόλης Παπαθωμόπουλος (επιμ.), *Πέντε Δημόδεις Μεταφράσεις του Βίου του Αισώπου*, Παπαδήμας, Αθήνα 1999.

Παπαθωμόπουλος 2009

Μανόλης Παπαθωμόπουλος (επιμ.), *Βίβλος Ξάνθου φιλοσόφου και Αισώπου δούλου αυτού περί της αναστροφής Αισώπου*, κριτική έκδοση με εισαγωγή και μετάφραση, Αλήθεια, Αθήνα 2009.

Σιστάκου 2007

Εβίνα Σιστάκου, «Αίσωπος», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 40-41.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Βίος του Αισώπου*)